

MARTIN ŠRAJER / 29. 1. 2024

Koncert na konci léta

V roce 1979 natočila Drahomíra Vihanová spolu s Janem Špátou krátký dokumentární film *Hledání*. Nabízí unikátní příležitost sledovat Františka Vláčila při práci, konkrétně během režírování životopisného dramatu *Koncert na konci léta* (1979) o Antonínu Dvořákovi. Jak *Hledání*, tak *Koncert na konci léta* lze v širším významu chápat jako soustředěná pojednání o procesu tvorby, o chvílemi až trýznivém naplňování tvůrčí vize, přetváření idejí v něco, co lze vidět, slyšet nebo jinak smyslově zakusit.

Scény z natáčení, kdy je Vláčil obklopen štábem a herci, se v *Hledání* střídají se scénami, v nichž filmař osaměle kráčí krajinou, natolik zahloubaný v myšlenkách, že snad ani nevnímá filmovou kameru. Zachycení vzniku díla, včetně neviditelné, a přitom naprosto zásadní fáze odehrávající se v hlavě tvůrce, doplňují úryvky z Dvořákova *Rekviem b moll* a koncertní ouvertury *Karneval*. Dokumentaristka do filmu začlenila i záběr, v němž Vláčil gestikuluje zpoza kamery jako kdyby dirigoval orchestr.

Zviditelnění paralel mezi oběma umělci částečně zodpovídá otázku, proč Dvořákův životopis, resp. „variace na dvořákovské téma“, jak uvádí úvodní titulky, natočil zrovna Vláčil. Produkční historie filmu, kterou pečlivě zmapoval Petr Gajdošík ve své vláčilovské monografii (*František Vláčil: Život a dílo*, Camera obscura 2018), ale tuto romantickou představu tvůrce, který si vysní film o Dvořákovi a pak jej realizuje, nabourává.

Barrandovská dramaturgie v sedmdesátých letech pracovala s kategorií „nosná témata“. Obvykle šlo o náměty spjaté s významnými událostmi a výročími velkých osobností. Kromě válečných filmů *Sokolovo* (1974) a *Zbraně pro Prahu* (1974), připomínajících osvobození republiky, byl za nosné téma považován i život Antonína Dvořáka. V roce 1981 by uplynulo 140 let od jeho narození. Film byl do kin uveden s předstihem, o rok dříve. Jeho přípravy ovšem sahají ještě dál do minulosti.

Antonín Dvořák se objevil již ve filmech *Z mého života* (1955), kde jej hrál Eduard Cupák, a v seriálu *Sňatky z rozumu* (1968) s Vladimírem Brabcem, ale ne jako hlavní postava. K registraci námětu plnohodnotného Dvořákova životopisu došlo na Barrandově v dubnu 1970. Na vypracování první synopse došlo o pár let později. Byl jím pověřen Zdeněk Mahler.

Slovutného skladatele vykreslil jako prostého člověka, což je pojetí, kterého se nakonec bude držet i Vláčilův film. Mahler se nesnažil převyprávět celý Dvořákův život. Ve scénáři napsaném v polovině sedmdesátých let se zaměřuje jen na krátký úsek, na období mezi dvěma americkými cestami a skladatelovu ambici prorazit na Západě. Kuriózně se může jevit fakt, že dialogy upravovala Marie Poledňáková, vnímána dnes především jako režisérka nenáročných veseloher typu *S tebou mě baví svět* (1982).

Ambici dostat se na Západ mělo také vedení Barrandova. *Koncert na konci léta* měl být reprezentativním dílem s mezinárodním dosahem. Vláčil, který po krátké pauze opět mohl točit celovečerní snímky, se pro toto zadání jevil jako dostatečně proslulý autor. Jeho pracovní harmonogram byl ale zaplněn jinými projekty. Ke Dvořákovi se dostal až po natočení *Dýmu bramborové natě* (1976) a *Stínů horkého léta* (1977). Paralelně s režírováním druhého uvedeného filmu upravoval technický scénář ke *Koncertu*.

Od začátku se počítalo s tím, že půjde o barevný širokoúhlý film s vyšším rozpočtem 7,5 milionu korun. Ekonomické oddělení Barrandova věřilo, že se vynaložené prostředky vrátí díky velkému zájmu ze zahraničí. Nemalou část rozpočtu spolkla secesní výprava a kostýmy pro představitele hlavních rolí (pro vedlejší role si produkce kostýmy půjčila z Československé televize, německého studia DEFA a maďarského Mafilmu). Navrhnout je měl Theodor Pištěk, budoucí držitel Oscara za Formanova *Amadea* (1984). Kvůli jiným zakázkám ale odmítl. Vytížena byla i Ludmila Novotná, která jej měla nahradit. Podobně Vláčilovi řekli „ne“ dva původně oslovení kameramani, Jaromír Kučera a Josef Illík.

Napínavý byl do poslední chvíle i casting. Pro hlavní roli se dlouho počítalo s Ludkem Munzarem, kterého proto poněkud zaskočilo, když part ve finále připadl Josefu Vinklářovi. Přeobsazovaly se také vedlejší role. Nakonec se nicméně podařilo obsadit všechny posty před kamerou i za ní a v srpnu 1978 mohlo párkrát posunutě natáčení

konečně začít. O jeho průběhu nemáme podrobnější informace, neboť se nedochovaly denní zprávy. Produkce každopádně s jednou neplánovou pauzou a za stálého zájmu médií (na PR byla vyčleněna část rozpočtu) trvala do ledna 1979.

Kvůli nutnosti hledat náhradní lokace pro úvodní scénu z Royal Albert Hall (točilo se v Budapešti) nebo vyšším výdajům za symfonická tělesa a zmíněné kostýmy došlo k překročení metráže i rozpočtu. Film stál skoro o milion korun víc, než bylo původně v plánu. Tvůrcům byly sníženy prémie, ale k dalším postihům nedošlo. Do české distribuce film vstoupil v únoru 1980. Na žádném významnějším zahraničním festivalu navzdory smělym plánům uveden nebyl. S velkým nadšením se neseťkal ani u domácích kritiků.

Ti vesměs oceňovali Vinklářův odstíněný herecký výkon a to, čeho se například zástupci Muzea Antonína Dvořáka obávali – důraz na Dvořákovu obyčejnost a skromné poměry, z nichž vyšel. Vinklář hraje proslulého komponistu jako muže prostých radostí, který si nejvíc užívá společnost přátel nebo procházky přírodou. Zároveň ale musí živit šest dětí. Vinou neblahé finanční situace se stává závislým na mecenáších, kteří umění nerozumí a v tvorbě jej omezují, což negativně zasahuje i do jeho vztahu s manželkou Annou (Jana Hlaváčková).

Rozporupněji byla přijata kompozice díla, asociující protagonistův vnitřní dialog. Příběh se odvíjí ve třech časových rovinách, které postihují Dvořákovu působení v orchestru Prozatímního divadla, lásku k herečce Josefíně Čermákové (Jana Hlaváčková) a získání světového věhlasu a možnosti odjet do Ameriky. Realita se přitom potkává se vzpomínkami a představami. Namísto chronologického průřezu životem jednoho člověka byla divákům předložena meditativní psychologická sonda o etice tvorby, smyslu hudby a jejím poslání. Jiný, míň poctivý přístup k práci zastupuje ve vyprávění manipulátorský Kent (František Němec), Josefínin švagr.

Vláčil s Mahlerem se svou atmosférickou výpravou na konec 19. století i jednoho léta snažili zpřítomnit něco jim dobře známého – nepokoj tvůrčí duše, pochybnosti, nejistotu, tápání umělce oddaného tvorbě. Pro kritiky očekávající historický životopis byl film faktograficky neuspokojivý a zároveň nepřehledný vinou prolínání mnoha volně provázaných motivů v několika časových nebo snových rovinách. Ve filmu postrádali pevnou, jednotící dějovou linii. Právě neortodoxní vyprávění činí *Koncert na konci léta*

pozoruhodným i v kontextu modernistických životopisných dramát, která v Hollywoodu vznikají v posledních letech.

Koncert na konci léta (Československo 1979), režie: František Vlácil, scénář: Zdeněk Mahler, František Vlácil, kamera: Jiří Macák, hudba: Jarmil Burghauser, střih: Miroslav Hájek, hrají: Josef Vinklář, Jana Hlaváčková, Jana Hlaváčová, Svatopluk Beneš, František Němec, Vlasta Fabianová, Jiří Bartoška, Zlata Adamovská, Ondřej Pavelka a další. Filmové studio Barrandov, 102 min.